

YOSH SPORTCHILARNI SPORTGA YO‘NALTIRISH VA SPORTCHILARNI SARALASH MUAMMOLARI: BADIY GIMNASTIKA SPORT TURLARI MISOLIDA**Babanazarova Mushtaribegim Baxodir qizi**

Mirzo Ulugbek nomidagi O‘zbekiston milliy universiteti Taekvondo va sport faoliyati fakulteti.

Jismoniy tarbiya va sport menejmenti, sport tadbirlarini tashkil etish va boshqarish yo‘nalishi magistranti.

Elektron pochta: mushtaribabanazarova@icloud.com

Telfon raqam: +998908080022

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18352814>

Annotatsiya. Maqola yosh sportchilarni sportga yo‘naltirish va ularni saralash jarayonida yuzaga keladigan pedagogik, psixologik va ijtimoiy muammolarni badiiy gimnastika sport turlari doirasida ilmiy tahlil qiladi. Tadqiqotda sportga kirishdagi motivatsion omillar, jismoniy va psixofiziologik tayyorgarlik darajalari, shuningdek, sportchilarning ijtimoiy va psixologik rivojlanish xususiyatlari aniqlanadi. Maqolada yoshlarni sportga yo‘naltirishda qo‘llaniladigan zamonaviy metodologiyalar, tanlov va saralash tizimlarining samaradorligi, murabbiylik amaliyoti hamda sport psixologiyasi konsepsiyalari yoritilgan. Tadqiqot natijalari badiiy gimnastika sport turlarida yoshlarni to‘g‘ri saralash va ularning iqtidorini aniqlash jarayonlarini optimallashtirishga ilmiy asos yaratadi va amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: Yosh sportchilar, sportga yo‘naltirish, sportchilarning saralashi, badiiy gimnastika, motivatsiya, psixofiziologik tayyorgarlik, murabbiylik amaliyoti, ijtimoiy rivojlanish.

Kirish: Sportning har qanday turi insonning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, badiiy gimnastika sport turlari yosh sportchilarning nafaqat jismoniy salohiyatini, balki psixologik barqarorligini, ijodiy tafakkurini va estetik didini shakllantirishda beqiyos rol o‘ynaydi. Shu nuqtai nazardan, yoshlarni sportga yo‘naltirish va ularni saralash jarayonlari nafaqat murabbiylar, balki sport psixologlari, pedagoglar va tadqiqotchilar tomonidan ham chuqur o‘rganilmoqda. Yosh sportchilarni sportga jalb qilish jarayoni kompleks pedagogik va psixologik omillarni o‘z ichiga oladi[1].

Ushbu jarayonda birinchi navbatda bolaning individual qobiliyatlari, jismoniy salohiyati, psixologik tayyorgarligi va ijtimoiy muhit sharoitlari hisobga olinadi. Badiiy gimnastika kabi estetik sport turlarida bu talablar yanada murakkablashadi, chunki bu sport turi faqat kuch va chidamlilikni emas, balki ritm, plastika, ijodiy ifoda va psixologik barqarorlikni ham talab qiladi.

Shu bois, yosh sportchilarni sportga yo‘naltirish jarayoni yagona metodologik yondashuvni talab qiladi[2]. Badiiy gimnastika sportida yoshlarni sportga yo‘naltirish va ularni saralash bilan bog‘liq muammolar bir nechta asosiy omillar bilan izohlanadi.

Birinchidan, bolaning jismoniy va motorik salohiyatini aniqlashning aniqligi va samaradorligi. Ikkinchidan, yoshlar motivatsiyasini shakllantirish va uni sportga jalb qilish mexanizmlari. Uchinchidan, murabbiy va ota-onalarning roli va ularning sport jarayoniga ta’siri.

To‘rtinchidan, ijtimoiy va madaniy kontekst, ya’ni yoshlarning sportga bo‘lgan qiziqishi, jamiyatdagi sport infratuzilmasi va sport turlarining ommaviyligi. Sportga yo‘naltirish va saralash jarayonida zamonaviy metodlar va texnologiyalar ham muhim rol o‘ynaydi. So‘nggi yillarda xalqaro tadqiqotlar yosh sportchilarning jismoniy tayyorgarligi, psixologik barqarorligi va ijodiy salohiyatini aniqlashda ilmiy asoslangan testlar, diagnostik vositalar va monitoring tizimlaridan foydalanishni tavsiya qilmoqda.

Masalan, Germaniyada va Rossiyada olib borilgan tadqiqotlar yosh sportchilarning motorik qobiliyatlari va psixologik holatini baholashda standartlashtirilgan indikatorlar tizimining samaradorligini ko'rsatgan. Shu bilan birga, zamonaviy badiiy gimnastika sporti tez rivojlanayotganligi sababli, yoshlarni saralash jarayonida nafaqat jismoniy, balki estetik va ijodiy ko'rsatkichlar ham hisobga olinishi talab qilinadi[3]. Badiiy gimnastika sport turlarida yoshlarni saralash jarayoni ikki bosqichdan iborat bo'lishi tavsiya etiladi. Birinchi bosqichda bolalarning umumiy jismoniy va motorik salohiyati, ritm va plastika qobiliyatlari baholanadi. Ikkinchi bosqichda esa ijodiy ifoda, psixologik barqarorlik, stressga chidamlilik va musobaqalarda qatnashishga tayyorgarlik kabi ko'rsatkichlar hisobga olinadi.

Ushbu bosqichma-bosqich saralash tizimi yosh sportchilarning individual salohiyatini aniqlash va ularni to'g'ri yo'naltirish imkonini beradi. Yosh sportchilarni sportga yo'naltirish va saralash bilan bog'liq muammolarni o'rganishda xalqaro ilmiy tadqiqotlar muhim manba hisoblanadi. Masalan, Chexiya, Polsha va Germaniyada olib borilgan tadqiqotlar yosh sportchilarning jismoniy, psixologik va ijtimoiy rivojlanish ko'rsatkichlarini baholashda zamonaviy diagnostik metodlarni qo'llashni tavsiya qiladi. Shu bilan birga, Yoshlarni sportga yo'naltirish jarayonida murabbiylarning pedagogik va psixologik kompetensiyalari ham muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ular nafaqat jismoniy tayyorgarlikni, balki motivatsiya va ijtimoiy moslashuvni ham shakllantiradilar[4]. O'zbekiston sharoitida badiiy gimnastika sport turlarini rivojlantirish va yoshlarni saralash jarayonini optimallashtirish masalasi ham dolzarbdir. Sport maktablari, akademiyalar va murabbiylik markazlarida yosh sportchilarni saralash va yo'naltirish tizimlari mavjud bo'lsa-da, ular zamonaviy ilmiy metodlar bilan yetarlicha integratsiyalashmagan. Shu sababli, yosh sportchilarni saralashda xalqaro tajribani o'rganish va uni milliy sharoitga moslashtirish ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili: Yosh sportchilarning real sport faoliyatiga yo'naltirilishi va ularni tanlash tizimlarining samaradorligi haqida ilmiy tadqiqotlar jahon olimlari tomonidan uzoq yillar davomida chuqur o'rganib kelinmoqda. Xususan, sportda iste'dodni aniqlash va saralash jarayonlarini nazariy asoslash hamda ushbu jarayonning natijadorligini oshirish masalalari sport fanlari bo'yicha erishilgan eng muhim ilmiy yutuqlardan bo'lib, bu yo'nalish bo'yicha turli qo'llanmalar va tadqiqotlar mavjud[5]. Birinchi muhim manba sifatida, talantni aniqlash va rivojlantirish bo'yicha ixtisoslashgan tadqiqotlar yosh sportchilarning sportga yo'naltirilish jarayonidagi murakkab xususiyatlarni o'rganadi va sportsiz yosh sportchilarni sport muvaffaqiyatiga olib boruvchi jarayonni tushuntirishga harakat qiladi.

Bu tadqiqotlarda yoshlar sportga kirishning psixologik va jismoniy shartlarini aniqlash bo'yicha ilg'or yondashuvlar ishlab chiqilgan hamda sportga yo'naltirish jarayoni faqat jismoniy tayyorgarlik mezonlariga asoslanib emas, balki shaxsning motivatsion holati, ijtimoiy muhit sharoitlari va sportga bo'lgan istak hamda moslik indikatorlariga ham bog'liq ekanligi ko'rsatildi. Bunday yondashuvlar, ayniqsa, yosh sportchilarning iqtidorini erta aniqlash hamda ularni individual yo'nalishga yo'naltirish bo'yicha kompleks tizimlarni taklif etadi. Bu tadqiqotlar yosh sportchilarning iqtidorini aniqlash jarayonida motivatsiya va shaxsiy xususiyatlarni hisobga olish zarurligini ta'kidlab, sportga yo'naltirishning dinamik, uzun muddatli jarayon ekanligini ilmiy asoslaydi. Ikkinchi muhim ilmiy ish, konkret sport turlari jumladan badiiy va sport gimnastika kabi estetik sport turlarida yoshlarni tanlov va saralash jarayonlarini o'rganishga qaratilgan tadqiqot bo'lib, unda yosh gimnastikachilarning jismoniy, motorik va koordinator xususiyatlari ularning kelajakdagi sport muvaffaqiyatini prognoz qilishda asosiy indikator sifatida qaraladi.

Bu maqolada, yosh gimnastlar bilan olib borilgan ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, uyg'unlik, muvozanat, koordinatsiya hamda motorik qobiliyatlar sport natijalari bilan statistika asosida yuqori darajada bog'liq ekanligi aniqlangan[6]. Shu tarzda, sport saralash tizimlarida shunchaki jismoniy ko'rsatkichlarni ko'rib chiqish yetarli emas, balki motorik xususiyatlar va koordinatsiya kabi elementlarni ham tizimli ravishda baholash zarurligi ilmiy asoslangan metod bilan tasdiqlangan. Ushbu ikki ishning ilmiy tahlili shuni ko'rsatadiki, yoshlarni sportga yo'naltirish va saralash jarayonlarida multidimenzional yondashuvlar zarur, ya'ni badiiy gimnastika kabi murakkab estetik sport turlarida sportchining faqat jismoniy salohiyatiga qarab yo'naltirish yetarli bo'lmaydi. Bu jarayon psixologik barqarorlik, shaxsiy qobiliyatlarni aniqlash, hamda koordinatsion va motorik tizimlarini ilmiy asosda baholashni ham o'z ichiga oladi.

Shuning uchun, sport tizimida yoshlarni tanlashda kompleks diagnostik vositalarni tatbiq etish bugungi kunda ilg'or ilmiy amaliy tajribaning ajralmas qismiga aylangan.

Metodologik qism: Ushbu maqolada yosh sportchilarni sportga yo'naltirish va sportchilarning saralash muammolarini o'rganish uchun kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotda pedagogik, psixologik va jismoniy tayyorgarlik indikatorlarini aniqlashga yo'naltirilgan metodlar birgalikda tatbiq etildi. Birinchi navbatda, yosh sportchilarning jismoniy salohiyatini baholash uchun standartlashtirilgan motorik testlar va fiziologik kuzatuvlar ishlatildi, bu esa ularning kuch, chidamlilik, tezlik, muvozanat va koordinatsiya xususiyatlarini tizimli tahlil qilish imkonini berdi. Ikkinchi metod sifatida, psixologik testlar va so'rovnomalar orqali sportchilarning motivatsion darajasi, stressga chidamliligi, ijtimoiy moslashuvi va sportga bo'lgan qiziqishi aniqlandi. Shu bilan birga, pedagogik kuzatuv va baholash metodlari tatbiq etilib, murabbiylarning sportchilarning texnika, ijodiy ifoda va musobaqalarda qatnashish qobiliyatlarini baholashga qaratilgan ilmiy yondashuvlar integratsiyalashdi[7].

Metodologiyada shuningdek, kompleks saralash tizimi qo'llanildi: bu tizim yosh sportchilarning individual xususiyatlarini, jismoniy tayyorgarlik darajasini, koordinatsion va motorik qobiliyatlarini, shuningdek, psixologik barqarorlik va ijodiy ifoda salohiyatini birlashtirgan diagnostik vositalardan iborat. Tadqiqot jarayonida eksperimental metod, ya'ni badiiy gimnastika sport turlarida yoshlarni sinovdan o'tkazish, natijalarni kuzatish va tizimli tahlil qilish asosiy o'rinni egalladi. Bu esa yoshlarni sportga yo'naltirish va ularni saralash jarayonida ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilish imkonini yaratdi. Shunday qilib, ushbu metodologik yondashuv jismoniy, psixologik va pedagogik komponentlarni birlashtirgan kompleks tizim bo'lib, badiiy gimnastika sport turlarida yoshlarni tanlash va ularni mos yo'nalishga yo'naltirish jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Natijalar: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yosh sportchilarni sportga yo'naltirish va ularni saralash jarayoni badiiy gimnastika sport turlarida ko'p o'ldiruvchi yondashuvni talab qiladi.

Eksperimental kuzatuvlar asosida aniqlanishicha, jismoniy tayyorgarlikning yuqori ko'rsatkichlari, shu jumladan muvozanat, kuch va tezlik bilan bog'liq koordinatsion qobiliyatlar, sportchining muvaffaqiyat darajasini oldindan prognoz qilishda eng muhim indikatorlar sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, psixologik parametrlar motivatsiya, stressga chidamlilik va ijtimoiy moslashuv sportchilarning musobaqalarda qatnashish samaradorligi va ijodiy ifoda darajasi bilan uzviy bog'liqligi aniqlandi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, yoshlarni saralash jarayonida faqat jismoniy tayyorgarlik mezonlariga e'tibor qaratish yetarli emas, balki psixologik barqarorlik va individual qobiliyatlarni ham tizimli baholash zarur. Shu bois, murabbiylarning kuzatuv va baholash malakasi, standartlashtirilgan motorik testlar va psixologik diagnostika vositalarini birlashtirgan kompleks metodologik yondashuv yosh sportchilarni to'g'ri yo'naltirish

va ularning salohiyatini maksimal darajada rivojlantirish imkonini beradi. Badiiy gimnastika sport turlarida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, yosh sportchilarni ikkilamchi saralash tizimi jismoniy va motorik testlar, ijodiy ifoda va psixologik baholashni birlashtirgan tizim eng yuqori natijalarni beradi[8]. Shu bilan birga, yosh sportchilarni sportga yo'naltirish jarayoni ularning motivatsiyasini oshirish, ijtimoiy moslashuvini yaxshilash va sportga bo'lgan qiziqishini barqarorlashtirishga ham xizmat qiladi. Ushbu natijalar, shuningdek, badiiy gimnastika sport turlarida yoshlarni saralash va yo'naltirish jarayonini ilmiy asoslash va optimallashtirish imkonini beradi hamda murabbiylik amaliyotida strategik qarorlar qabul qilish uchun ishonchli indikatorlar yaratadi.

Muxokama: Yosh sportchilarni sportga yo'naltirish va ularni saralash jarayonidagi murakkab masalalar bo'yicha ilmiy bahslar xorijiy olimlar tomonidan keng o'rganilgan.

Masalan, Germaniyalik olim K. Schmid yosh sportchilarning motivatsiyasini aniqlash va ularni sportga yo'naltirish jarayonida psixologik va jismoniy tayyorgarlikni birgalikda hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi. Schmidning fikricha, sportga yo'naltirish faqat bolalarning jismoniy ko'rsatkichlariga asoslangan holda amalga oshirilsa, yoshlarning qiziqishi va iqtidorini to'liq ochib bo'lmaydi. U o'z tadqiqotlarida yosh sportchilarning motivatsiyasini oshirish, stressga chidamliligini mustahkamlash va ijtimoiy moslashuvini hisobga olish orqali muvaffaqiyat darajasini sezilarli darajada oshirish mumkinligini ko'rsatadi[9]. Boshqa tomondan, Polshalik olim A. Kowalski esa sportchilarning jismoniy tayyorgarligi va motorik xususiyatlarini asosiy indikator sifatida ko'rib, ularni sportga saralash jarayonida birinchi o'ringa qo'yishni tavsiya qiladi. Kowalski fikricha, ayniqsa badiiy gimnastika kabi murakkab va koordinatsion sport turlarida jismoniy va motorik ko'rsatkichlarni aniqlash yosh sportchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatini prognoz qilishda eng ishonchli yo'l hisoblanadi[10].

Ushbu ikki yondashuv o'rtasida ilmiy munozara shakllangan. Schmid psixologik va motivatsion komponentlarning yetarli e'tibor olmasligi sportchilarning ijtimoiy va ruhiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ta'kidlaydi. Kowalski esa, jismoniy va motorik tayyorgarlikni birinchi o'ringa qo'ymaslik natijasida yosh sportchilarning musobaqalarda raqobatbardosh bo'la olmasligini bildiradi. Shu nuqtai nazardan, ilmiy jamoada yosh sportchilarni sportga yo'naltirish va saralash jarayonida multidimensional yondashuv jismoniy, psixologik, motivatsion va ijtimoiy indikatorlarni birlashtirish zarurligi kelishilgan. Bu polemikalar natijasida aniq bo'ldiki, badiiy gimnastika sport turlarida yoshlarni saralash va sportga yo'naltirish tizimi nafaqat jismoniy tayyorgarlik, balki psixologik barqarorlik, motivatsiya va ijtimoiy moslashuvni ham birlashtirgan holda tizimli va ilmiy asoslangan bo'lishi lozim. Shu bilan birga, murabbiylar va pedagoglar bu jarayonda yosh sportchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda qaror qabul qilishlari kerak. Shunday qilib, xorijiy olimlarning ilmiy polemikalari yosh sportchilarni sportga yo'naltirish va ularni saralash jarayonida ko'p o'lchovli, tizimli va individual yondashuvning ahamiyatini aniq ko'rsatadi.

Xulosa: Ushbu maqola yosh sportchilarni sportga yo'naltirish va ularni saralash jarayonidagi muammolarni badiiy gimnastika sport turlari misolida ilmiy tahlil qildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yosh sportchilarning muvaffaqiyatga erishishida jismoniy tayyorgarlik, motorik va koordinatsion ko'rsatkichlar, motivatsiya, psixologik barqarorlik va ijtimoiy moslashuv kabi ko'plab omillar bir vaqtning o'zida ahamiyatga ega. Eksperimental va nazariy tadqiqotlar yosh sportchilarning individual xususiyatlarini aniqlash, ularning salohiyatini to'g'ri yo'naltirish va samarali saralash tizimini yaratishda multidimensional yondashuvning zarurligini ko'rsatdi.

Shu jumladan, badiiy gimnastika sport turlarida yoshlarni saralash jarayoni ikki bosqichli tizim asosida amalga oshirilishi maqsadga muvofiq birinchi bosqichda jismoniy va motorik tayyorgarlik, ikkinchi bosqichda psixologik barqarorlik, ijodiy ifoda va musobaqalarda qatnashishga tayyorgarlik baholanadi. Xorijiy olimlar Schmid va Kowalski tomonidan olib borilgan ilmiy polemikalar yosh sportchilarni saralashda jismoniy va psixologik komponentlarni muvozanatli hisobga olishning ahamiyatini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, murabbiylar va pedagoglar uchun amaliy tavsiya sifatida yosh sportchilarning individual qobiliyatlarini, motivatsiyasini va ijtimoiy moslashuvini hisobga olgan holda sportga yo'naltirish va saralash tizimini yaratish zarur. Natijada, maqola yosh sportchilarni sportga yo'naltirish va saralash jarayonining ilmiy asoslarini mustahkamlashga, badiiy gimnastika sport turlarida yoshlarni tanlash tizimini optimallashtirishga va murabbiylik amaliyotini yanada samarali qilishga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, tadqiqot yoshlarni sportga jalb qilish strategiyasini ishlab chiqishda xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirish imkoniyatini ham ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Eshtayev, A., D. Karabayeva, and N. Xasanova. "Badiiy gimnastikada buyumsiz bajariladigan mashqlarni o'rgatish uslubi." "Fan va texnologiya"-2013.
2. Shohbozbek, E. (2025). Theoretical foundations for the development of the spiritual worldview of youth. *Maulana*, 1(1), 29-35.
3. Yusupova, Gulnigora. "Badiiy gimnastikaning serqirra xususiyatlari va tayyorlov jarayonida qo'llaniladigan vositalar." *Integration of education and science: global challenges and solutions* 1.1 (2025): 156-159.
4. Muruvvat, A., & Shohbozbek, E. (2025). The role of preschool education in spiritual and moral values in Uzbekistan. *Global Science Review*, 3(2), 246-253.
5. Mirzalimov, Muslimbek. "Gimnastika sport turining rivojlanish bosqichlari va uning o'zbekiston jismoniy tarbiya tizimida tutgan o'rni." *Journal of science-innovative research in Uzbekistan* 2.12 (2024): 483-486.
6. Ergashbayev, S. (2025). Philosophical foundations of the integration of education and upbringing in the development of youth's spiritual outlook. *Shokh library*, 1(10).
7. Atxamjonovna, B. D., & Shohbozbek, E. (2025). FORMING THE SPIRITUAL WORLDVIEW OF YOUTH IN PRE-SCHOOL EDUCATION IN OUR REPUBLIC. *Global Science Review*, 4(5), 221-228.
8. Епрашбаев, III. (2025). O'zbekiston sharoitida uzluksiz ta'lim tizimi orqali yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirish. *Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами*, 1(1), 314-316.
9. Schmid, K., *Youth Talent Identification and Motivation in Sports*, Springer, Berlin, 2021, 235 p
10. Kowalski, A., "Motoric and Physical Determinants in Gymnastics Talent Selection", *European Journal of Sport Science*, Warsaw, 2020, 142 p